

SŁOWO WSTĘPNE

Sejm RP ustanowił rok 2020 Rokiem Świętego Jana Pawła II z racji stulecia Jego urodzin, przypadających na 18 maja 2020 r. Komitet Redakcyjny *Roczników Humanistycznych* (Annales de Lettres et Sciences Humaines) z. 8 *Lingwistyka korpusowa i Translatoryka* (La Linguistique de Corpus et la Traductologie) postanowił uczcić to wydarzenie i przypomnieć osobę oraz twórczość wielkiego Papieża, wybitnego uczonego i jednocześnie wieloletniego Profesora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, poprzez publikację artykułów językoznawczych i translatorskich opartych na analizie tekstów Karola Wojtyły – św. Jana Pawła II.

KAROL WOJTYŁA / JAN PAWEŁ II NA KATOLICKIM UNIWERSYTECIE LUBELSKIM

Ks. dr hab. Karol Wojtyła pracował w Katedrze Etyki na Wydziale Filozoficznym KUL od 1954 do 1978 r., a więc do czasu, gdy został wybrany na papieża. Prowadził wykłady i seminaria z etyki. Do 1958 r., kiedy to został biskupem, przyjeżdżał do Lublina na zajęcia i uczestniczył aktywnie w debatach filozofów Szkoły Lubelskiej, m.in. z o. prof. Mieczysławem Albertem Krąpcem OP, które zaowocowały później Jego pracami filozoficznymi z zakresu etyki oraz antropologii, nawiązującymi m.in. do Jego wcześniejszych prac z lat 40. i 50. XX wieku, takich jak: *Rozważania o istocie człowieka / Considerations on the Essence of Man* oraz *Elementarz etyczny / Ethics Primer* (współcześnie wydane także w wersji polsko-angielskiej przez Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu).

Jako papież Jan Paweł II spotykał się ze społecznością KUL wielokrotnie, m.in.: w 1979 r. na Jasnej Górze, w 1983 r. w Warszawie podczas uroczystości nadania Mu tytułu doktora *honoris causa* KUL, w 1987 r. na swoim Uniwersytecie podczas Jego pielgrzymki do Polski.

KSZTAŁT JĘZYKOWY I ZNACZENIE SŁOWA
W PISMACH KAROLA WOJTYŁY / JANA PAWŁA II

Jan Paweł II od samego początku był bardzo wrażliwy na słowo – jako poeta, filozof i kaznodzieja. Zawsze dbał o piękno i precyzję słowa. Niejednokrotnie wyjaśniał etymologię i podstawowe znaczenie wyrazu w danym kontekście (zob. na przykład Przemówienie do Uczestników Kongresu Teologów Europy Środkowo-Wschodniej oraz Światowego Dnia Młodzieży 15 sierpnia 1991 r. w Częstochowie). O tym, jak bardzo Jan Paweł II cenił wartość słowa, świadczą także wybrane fragmenty z Jego *Listów*, skierowanych do wszystkich ludzi dobrej woli i do poszczególnych grup. Fragmenty owych *Listów* cytujemy tytułem przykładów i zachęty do ponownego ich odczytania. Poszczególne wyrazy i zwroty w przywoływanych fragmentach zostały podkreślone przez Redakcję.

W *Liście do Artystów* (1999) znajdujemy pełne objaśnienie znaczenia wyrazów *Stwórca* i *twórca*:

Pierwsza stronica Biblii ukazuje nam Boga jako poniekąd pierwowzór każdej osoby, która tworzy jakieś dzieło: w człowieku twórcy znajduje odzwierciedlenie Jego wizerunek Stwórcy. Tę więź ukazuje szczególnie wyraźnie język polski dzięki pokrewieństwu między słowami *stwórca* i *twórca*. (1)

Jaka jest różnica między *stwórcą* a *twórcą*? Ten, kto stwarza, daje samo istnienie, wydobywa coś z nicości – *ex nihilo sui et subiecti*, jak mówi się po łacinie – i ten ściśle określony sposób działania jest właściwy wyłącznie Wszechmogącemu. Twórca natomiast wykorzystuje coś, co już istnieje i czemu on nadaje formę i znaczenie. Taki sposób działania jest właściwy człowiekowi jako obrazowi Boga. Biblia bowiem stwierdza, że Bóg stworzył mężczyznę i kobietę «na swój obraz» (por. Rdz 1,27), po czym dodaje, że powierzył im misję panowania nad ziemią (por. Rdz 1,28). (1)

Bóg powołał zatem człowieka do istnienia, powierzając mu zadanie bycia twórcą. W «twórczości artystycznej» człowiek bardziej niż w jakikolwiek inny sposób objawia się jako «obraz Boży» i wypełnia to zadanie przede wszystkim kształtując wspaniałą «materię» własnego człowieczeństwa, a z kolei także sprawując twórczą władzę nad otaczającym go światem. Boski Artysta, okazując artyście ludzkiemu łaskawą wyrozumiałość, użycza mu iskry swej transcendentnej mądrości i powołuje go do udziału w swej stwórczej mocy. (1)

W *Liście do Rodzin* (1994) pojawia się termin łaciński, często spotykany w Jego dziełach, który Autor w dalszej kolejności objaśnia. Chodzi w tym przypadku o termin *communio personarum*, a następnie *komunia* i *wspólnota*:

Rodzina jest społecznością osób, dla których właściwym sposobem bytowania — wspólnego bytowania — jest „komunia”: *communio personarum*. W niniejszym *Liście do Rodzin* pojawiają się dwa pojęcia, które są sobie bliskie, ale nie tożsame. Jest to pojęcie „komunii” oraz pojęcie „wspólnoty”. *Komunia* dotyczy relacji międzyosobowej pomiędzy „ja” i „ty”. *Wspólnota* natomiast zdaje się ten układ przekraczać w kierunku „społeczności”, w kierunku jakiegoś „my”. Rodzina jako wspólnota osób jest równocześnie pierwszą ludzką „społecznością”. Rodzina powstaje wówczas, gdy urzeczywistnia się przymierze małżeńskie, które otwiera małżonków na dozgonną wspólnotę miłości i życia, dopełniając się w sposób specyficzny poprzez zrodzenie potomstwa. W ten sposób „komunia” małżonków daje początek „wspólnocie”, jaką jest rodzina. Cała ta „wspólnota” rodzinna jest dogłębnie przeniknięta tym, co stanowi samą istotę „komunii”. (7)

Przysięga małżeńska określa, a zarazem ustanawia *to, co jest dobrem wspólnym małżeństwa i rodziny*. „Biorę cię... za żonę — za męża — i ślubuję ci miłość, wierność i uczciwość małżeńską oraz że cię nie opuszczę aż do śmierci”. Małżeństwo jest szczególną komunią osób. Rodzina — na gruncie tej komunii — ma stawać się wspólnotą osób. (10)

Uzupełnieniem opisu znaczenia wyrazów *komunia* i *wspólnota* jest wyraz złożony *dobro wspólne*, definiowany w tym samym tekście:

Słowa przysięgi małżeńskiej orzekają o tym, co stanowi wspólne dobro — *na-przód małżeństwa, z kolei zaś rodziny*. Dobrem wspólnym małżonków jest miłość, wierność i uczciwość małżeńska oraz trwałość ich związku „aż do śmierci”. To dobro obojga jest równocześnie dobrem każdego z nich. Ma z kolei stać się dobrem ich dzieci. Należy do istoty dobra wspólnego, że łącząc poszczególnych ludzi, stanowi zarazem prawdziwe dobro każdego. (10)

Nie do rzadkości należą tworzone przez Jana Pawła II neologizmy (najczęściej wyrazy złożone), które Autor później wyjaśnia w wypowiedziach definicyjnych. Na przykład w *Liście do kobiet* (1995) kieruje wpiętych ogólnie podziękowania do kobiet:

Podziękowanie Panu Bogu za Jego zamysł określający powołanie i posłannictwo kobiety w świecie, staje się także konkretnym i bezpośrednim podziękowaniem składanym kobietom, każdej kobiecie za to, co przedstawia sobą w życiu ludzkości. (2)

a następnie precyzuje, do jakich konkretnie kobiet są te słowa skierowane:

Dziękujemy ci, kobieto-matko, która w swym łonie nosisz istotę ludzką w radości i trudzie jedynego doświadczenia, które sprawia, że stajesz się Bożym uśmiechem dla przychodzącego na świat dziecka, przewodniczką dla jego pierwszych kroków, oparciem w okresie dorastania i punktem odniesienia na dalszej drodze życia. (2)

I dalej wylicza: *kobieta-malżonka, kobieta-córka, kobieta-siostra, kobieta-pracująca zawodowo, kobieta-konsekrowana*.

W *Liście do dzieci* (1994) tworzy neologizm *Ewangelia dziecka*, którego użycie jest wynikiem wcześniejszej argumentacji:

Jak ważne jest dziecko w oczach Pana Jezusa! Można by wręcz powiedzieć, że Ewangelia jest głęboko przeniknięta prawdą o dziecku. Można by ją nawet w całości odczytywać jako „Ewangelię dziecka”.

Inne neologizmy, *program eucharystyczny* i *postawa eucharystyczna*, są wyjaśnione w wypowiedzi definicyjnej w *Liście apostołskim Mane nobiscum Domine* (2004):

Zasadniczy element tego «programu» zawiera się już w samym znaczeniu wyrazu «eucharystia»: dziękczynienie. W Jezusie, w Jego ofierze, w Jego bezwarunkowym «tak» wobec woli Ojca jest «tak», «dzięki» i «amen» całej ludzkości świata. (...) Jest to naglące zadanie przede wszystkim w naszej zsekularyzowanej kulturze, która zapomina o Bogu, a umacnia próżne przekonanie o samowystarczalności człowieka. Wcielanie programu eucharystycznego w codzienność, tam, gdzie się pracuje i żyje — w rodzinie, w szkole, w fabryce, w różnorodnych warunkach życia — oznacza między innymi dawanie świadectwa, że *rzeczywistości ludzkiej egzystencji nie można uzasadnić bez odniesienia do Stwórcy*: «Stworzenie bowiem bez Stwórcy ginie». To transcendentne odniesienie, które zobowiązuje nas do nieustannego «dziękczynienia» — właśnie do postawy eucharystycznej — za to, co posiadamy i czym jesteśmy, nie umniejsza właściwej autonomii rzeczywistości ziemskich, ale ją uzasadnia w sposób najbardziej autentyczny, umieszczając ją równocześnie w jej słusznych granicach. (26)

Jan Paweł II często przytacza metafory, wyjaśniając, do czego dane zjawiska są porównywane, a także podaje ich znaczenie, jak w *Liście do osób starszych* (1999), gdzie wyjaśnia metaforę *jesień życia* i porównanie życia do palców rąk oraz wprowadza nowe porównania za pomocą glosy „jako” (starość jako „czas pomyślny”):

Czym jest starość? Czasem mówi się o niej jako o jesieni życia — tak pisał już Ciceron — przez analogię do pór roku, następujących kolejno po sobie w życiu przyrody (...). Św. Efreem Syryjczyk chętnie porównywał życie do palców jednej ręki, pragnąc przez to ukazać, że jest ono krótkie jak rozpiętość dłoni, a zarazem, że kolejne jego etapy różnią się od siebie niczym poszczególne palce, symbolizujące «pięć stopni, po których wspina się człowiek». (...) W świetle nauczania i terminologii biblijnej starość jawi się zatem jako «czas pomyślny», w którym dopełnia się miara ludzkiego życia; zgodnie z Bożym zamysłem wobec każdego człowieka jest to okres, w którym wszystko współdziała ku temu, aby mógł on jak najlepiej pojąć sens życia i zdobyć «mądrość serca». (5)

Jan Paweł II odwołuje się także w swoich tekstach do refleksji natury gramatycznej, w której podkreśla rolę logiki. W przemówieniu do Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 1995 r. mówił o powszechnym prawie moralnym jako swoistej gramatyce i o konieczności rozmawiania o przyszłości człowieka w języku zrozumiałym i ogólnym:

(...) rzeczywiście istnieją uniwersalne prawa człowieka, zakorzenione w naturze osoby, w której znajdują odzwierciedlenie uniwersalne i niezbywalne wymogi powszechnego prawa moralnego. Prawa te nie są bynajmniej abstrakcyjnymi formułami, ale przeciwnie – mówią nam coś bardzo ważnego o konkretnym życiu każdego człowieka i każdej grupy społecznej. Przypominają nam też, że nie żyjemy w świecie irracjonalnym i pozbawionym sensu, ale że istnieje w nim moralna logika, która rozjaśnia ludzką egzystencję i umożliwia dialog między ludźmi i narodami. Jeżeli pragniemy, aby wiek przymusu ustąpił miejsca wiekowi per-swazji, musimy nauczyć się rozmawiać o przyszłości człowieka językiem zrozumiałym dla wszystkich. Powszechne prawo moralne, zapisane w sercu człowieka, jest tą swoistą „gramatyką”, której potrzebuje świat, aby podjąć taką rozmowę o własnej przyszłości.

Ten motyw został podjęty w ostatnim Jego przesłaniu na Światowy Dzień Pokoju w 2005 r.:

Mówiąc przed dziesięcioma laty do Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych o wysiłku wspólnie podejmowanym w służbie pokoju, nawiązałem do „gramatyki”, jaką stanowi powszechne prawo moralne. Przypomina o niej Magisterium Kościoła w licznych wypowiedziach na ten temat. Inspirując wspólne wartości i zasady, to prawo jednoczy ludzi między sobą, mimo różnorodności kultur, i jest niezmiennie. (3)

Komentarz gramatyczny pojawia się także w odniesieniu do wyjaśnienia wartości czasowych i aspektowych formy czasownika *czynię* w czasie teraźniejszym, który spotykamy w adhortacji apostoelskiej *Ecclesia in Europa* (2003):

Nie jest obojętny dla budowania miasta ludzkiego obraz nowego Jeruzalem, które zstępuje «z nieba od Boga, przystrojone jak oblubienica zdozna w klejnoty dla swego męża» (Ap 21, 2), i odnosi się on bezpośrednio do tajemnicy Kościoła. Jest to obraz mówiący o *rzeczywistości eschatologicznej*: wychodzi ona poza to wszystko, co może zrobić człowiek; jest darem Boga, który spełni się w czasach ostatecznych. Ale nie jest utopią: jest *rzeczywistością już obecną*. Wskazuje na to użyty przez Boga czasownik w czasie teraźniejszym — «Oto czynię wszystko nowe» (Ap 21, 5) — z dalszym uściśleniem: «Stało się!» (Ap 21, 6). Bóg bowiem już działa, by odnowić świat; Pascha Jezusa jest już Bożą nowością. Rodzi ona Kościół, ożywia jego istnienie, odnawia i przemienia historię. (106)

ANALIZY JĘZYKOZNAWCZE I PRZEKŁADOZNAWCZE
TEKSTÓW KAROLA WOJTYŁY / JANA PAWŁA II

Teksty Karola Wojtyły / Jana Pawła II były (i są nadal) przedmiotem różnorodnych analiz językoznawców. Badania prowadzone są zarówno na gruncie językoznawstwa polonistycznego (opracowania poszczególnych zagadnień na bazie oryginalnych tekstów Papieża – zob. bibliografia opracowana przez Cecylię Galilej), jak i neofilologicznego (analizy kontrastywne i przekładoznawcze).

Publikowane w niniejszym numerze artykuły stanowią *varia* tematyczne, wybrane przez Autorów pragnących wyrazić hołd św. Janowi Pawłowi II i w ten sposób uczcić 100-lecie Jego urodzin. Artykuł Andrzeja Maryniarczyka „From standardization to abstractionalization of language: Problems arising in translating realistic metaphysics texts” („Od standaryzacji do abstrakcjonalizacji języka. Problemy językowe przy przekładach tekstów metafizyki realistycznej”), który otwiera niniejszy tom, dotyczy problemów translatorskich tekstów filozoficznych, jakimi są standaryzacja języka, abstrakcjonalizacja języka oraz parcelacja funkcji języka. Na przykładzie tłumaczenia książki Karola Wojtyły *Rozważania o istocie człowieka* na język angielski (*Considerations on the Essence of Man*) są analizowane m.in. tłumaczenia polskich czasowników (*poznawać* i *wiedzieć*), a także ich rzeczowników odczasownikowych (*poznanie* i *wiedza*) na angielski oraz problemy, jakie się w związku z tym pojawiają.

Kolejne dwa teksty podejmują zagadnienia tłumaczeń sztuki *Przed sklepem jubilera* na język włoski i na język niderlandzki. Beata Jeziarska w swoim artykule „La valeur sémantique ajoutée et perdue dans la traduction en italien du drame polonais *Przed sklepem jubilera* de Karol Wojtyła” omawia przykłady ilustrujące wartość dodaną i wartość utraconą w tłumaczeniu na włoski (*Bottega dell'orefice*), a są to nazwy własne (imiona osób, nazwa gór *Bieszczady*), synonimy (np. *zwierciadło* i *lustro*, *kochać* i *miłować*) i wreszcie wyrażenia frazeologiczne. Tłumaczenie tej sztuki na język niderlandzki zostało wykonane nie z tekstu oryginału, ale właśnie z tłumaczenia na język włoski, o czym dowiadujemy się z artykułu Muriel Waterlot „La traduction littéraire comme outil didactique dans l'enseignement des langues étrangères ? Étude de cas : *Przed sklepem jubilera* de Karol Wojtyła en traduction L2”. Autorka, opierając się na strategiach tłumaczenia opracowanych przez Andrew Chestermana, omawia przykłady tłumaczenia sztuki *Przed sklepem jubilera* na niderlandzki (*De winkel van de juwelier*), a następnie konfrontuje je z tłumaczeniami fragmentu tekstu oryginalnego na niderlandzki wykonanymi przez studentów polskich.

W dwóch następnych artykułach zamieszczone są analizy kontrastywne tekstów Jana Pawła II. Manar El Kak omawia użycie określników w języku francuskim oraz ich tłumaczenia na język arabski w artykule „Du spécifique au générique dans la détermination du mot *souffrance* dans *Salvifici doloris* de Jean-Paul II : analyse contrastive français-arabe”. Z kolei Monika Plewko w swoim artykule „Análisis del fenómeno de persuasión en el discurso medioambiental de Juan Pablo II” przedstawia zarys analizy kontrastywnej polsko-hiszpańskiej wyrażen deontycznych w tekstach homilii zawierających wątki ochrony środowiska.

Całość wieńczy artykuł Xaviera Blanco i Yauheniyi Yakubovich „Éléments pour une analyse lexicologique des encycliques de Jean-Paul II”, w którym Autorzy prezentują analizę leksykalną encyklik Jana Pawła II, przeprowadzoną według metodologii leksykometrycznej tych dokumentów (identyfikacja i kwantyfikacja „wyrazów-pojęć”, np. *Kościół, Duch*), następnie omawiają ich kombinatorykę składniowo-semantyczną, a na końcu wytyczają perspektywę kontrastywną francusko-polską.

BIBLIOGRAFIA

- „[List do artystów.] Do tych, którzy z pasją i poświęceniem poszukują nowych «epifanii» piękna, aby podarować je światu w twórczości artystycznej”, 4.04.1999. *La Santa Sede*, www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/letters/1999/documents/hf_jp-ii_let_23041999_artists.html. Dostęp 08.09.2020.
- „List do Rodzin *Gratissimam sane* Ojca Świętego Jana Pawła II z okazji Roku Rodziny 1994”, 2.02.1994. *Opoka.org.pl*, opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/gratissimam.html. Dostęp 08.09.2020.
- „List Jana Pawła II do kobiet”, 29.06.1995. *Mateusz.pl*, mateusz.pl/dokumenty/jpii-ldk.html. Dostęp 08-09-2020.
- „List do dzieci Ojca Świętego w Roku Rodziny”, 13.12.1994. *Duszpasterstwo Rodzin Diecezji Sandomierskiej*, rodzinasandomierz.eu/wp-content/uploads/2017/07/jp2-list_do_dzieci.pdf. Dostęp 08-09-2020.
- „*Mane nobiscum Domine*. List apostolski Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, duchowieństwa i wiernych na Rok Eucharystii, październik 2004 – październik 2005”, 7.10.2004. *Opoka.org.pl*, opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/mane_nobiscum_07112004.html. Dostęp 08-09-2020.
- „List Ojca Świętego do moich braci i sióstr – ludzi w podeszłym wieku”, 1.10.1999, *Opoka.org.pl*, opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/do_starszych_01101999.html. Dostęp 08.09.2020.
- „*Od praw człowieka do praw narodów*. Przemówienie Ojca Świętego do Zgromadzenia Ogólnego ONZ [5.10.1995, które] ukazało się w książce *Filozof i papież. Wybór tekstów*”. *Teologia Polityczna*, teologiapolityczna.pl/jan-pawel-ii-od-praw-czlowieka-do-praw-narodow. Dostęp 08.09.2020.

„*Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj*. Orędzie Jana Pawła II na XXXVII Światowy Dzień Pokoju”, 1.01.2005, *Wiara.pl*, <https://papiez.wiara.pl/doc/378732.Nie-daj-sie-zwycieczyc-zlu-ale-zlo-dobrem-zwyciezaj-2005/2>. Dostęp 08.09.2020.

„Posynodalna Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa* Ojca Świętego Jana Pawła II”, 28.06.2003, *Opoka.org.pl*, opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/adhortacje/europa_28062003.html. Dostęp 08.09.2020.

Dorota Śliwa

Redaktor naukowy zeszytu

e-mail: dorotea@kul.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5180-4813>